

## สันติภาพบนเส้นทาง “สี่แพร่ง” ในสังคมไทยปัจจุบัน

โดย

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, ผศ.ดร.

ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายวิชาการ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

+++++

### ๑. เกริ่นนำ:

นักวิชาการด้านสันติภาพหลายท่านมักจะมีข้อสังเกตต่อการนิยาม หรือให้คำจำกัดความต่อสันติภาพ เอาไว้อย่างน่าสนใจว่า “การเข้าใจความหมายของสันติภาพที่แตกต่างกัน อาจจะทำให้เกิดทัศนคติต่อสันติภาพแตกต่างกันได้” การตั้งข้อสังเกตเช่นนี้ ทำให้เกิดประเด็นคำถามตามมาว่า “เป็นไปได้หรือไม่ ที่สังคมโลก หรือสังคมไทยกำลังเผชิญกับสถานการณ์ของความขัดแย้งและความรุนแรงอยู่ในขณะนี้ เป็นเพราะแต่ละคน หรือกลุ่มคนให้คำนิยามคำว่าสันติภาพต่างกัน เมื่อเป็นเช่นนี้ จึงนำไปสู่การปฏิบัติ หรือการแสวงหาเครื่องมือเพื่อเข้าถึงสันติภาพแตกต่างกัน”

จะเห็นว่า ทัศนคติที่แตกต่างกันจัดได้ว่าเป็นประเด็นที่น่าสนใจว่า ทำไมจึงเห็นต่าง เป็นการเห็นต่างๆ ที่ขึ้นอยู่กับฐานของชุดแนวคิด หรือการปฏิบัติอะไร แต่ประเด็นที่น่าสนใจยิ่งกว่านั้นก็คือ ทัศนคติที่แตกต่างกันดังกล่าวนี้ ได้นำไปสู่วิธีการ หรือการปฏิบัติที่จะเดินทางไปสู่สันติภาพแตกต่างกันด้วย หรือกล่าวอีกข้อสังเกตหนึ่งคือ จริงหรือไม่ เมื่อมีการ “ตีความ” หรือ “ให้คำ” สันติภาพบนฐานของสภาพเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมที่แตกต่างกัน ย่อมมีผลต่อการสร้างเครื่องมือ หรือใช้เครื่องมือเดินทางไปสู่สันติภาพที่แตกต่างกันด้วย หากเป็นเช่นนี้ สันติภาพที่เราพยายามจะกล่าวถึง และเข้าถึงร่วมกันนั้น จะบรรจบพบกันได้อย่างไร จึงจะทำให้เราอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

ฉะนั้น บทความนี้ จึงให้ความใส่ใจกับคำถามที่จะต้องตอบในสถานการณ์ปัจจุบันก็คือ “นักสันติภาพบางท่าน หรือบางกลุ่ม” ในโลกนี้มอง ตีความ หรือให้คุณค่าต่อสันติภาพอย่างไร เหมือนกันหรือไม่ สร้างวาทกรรมเกี่ยวกับสันติภาพบนพื้นฐานของอะไร เพราะการเข้าใจประเด็นเหล่านี้ จะมีผลต่อการแสวงหาเครื่องมือเพื่อก้าวไปสู่การสร้าง “สังคมสมดุล” หรือ “สังคมสมานภาพ” ในโอกาสต่อไป

## ๒. แพร่งที่ ๑: สันติภาพคือสภาพที่ปราศจากสงคราม

นักคิด หรือนักสันติภาพกลุ่มนี้นำเสนอว่า “สงครามและสันติภาพ” ในเชิง “ทวิลักษณ์” ประคอง “คำกับขาว” หรือ “ดีกับชั่ว” ซึ่งแนวคิดดังกล่าวนั้นขึ้นอยู่กับฐานของปรากฏการณ์ใน ๒ ปัจจัยหลัก คือ (๑) สภาพที่สังคม รัฐ ประเทศ หรือโลกไม่มีสงคราม” (๒) หลังจากที่มีสงครามได้ผ่านพ้นไปแล้ว จึงเรียกสถานการณ์ทั้ง ๒ นี้ว่า “สันติภาพ”

คงจะเห็นได้จากสารานุกรมฉบับ “Encyclopedia Britannica” ที่ให้ความหมายของ “สันติภาพ” ว่า “ความเป็นเสรีภาพที่ปราศจากสงคราม” (Freedom from War) หรือ “ภาวะของชาติที่ไม่อยู่ในภาวะสงคราม” ซึ่งสอดคล้องกับพจนานุกรมฉบับของ “Webster” ที่ให้คำนิยามสันติภาพว่า “ความปราศจากสงคราม”<sup>๑</sup> ในขณะที่เดียวกัน นักคิดที่โดดเด่นบางท่านเช่น ลีโอ ตอลสตอยที่ประดิษฐ์วาทกรรมในงานเขียนเรื่อง “สงครามและสันติภาพ” (War and Peace) อัลวิน ทอพเลอร์<sup>๒</sup> ที่ตีพิมพ์งานเขียนเรื่อง “สงคราม และสันติภาพ” (War and Anti-War) ที่เห็นว่า “การเกิดขึ้นของสันติภาพ คือการหายไปของสงคราม” ปัญหาก็คือ ทำอย่างไร จึงจะทำให้รูปแบบของสงครามในแง่ของทหาร และอาวุธเอื้อต่อการทำสงครามมากที่สุด ทันสมัยที่สุด ดังที่เขาสรุปว่า “การแลกเปลี่ยนข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ ในโลกซึ่งเต็มไปด้วยการแข่งขันทางอาวุธ เป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับสันติภาพ”

แต่ในชีวิตของ “ไคซุกุ อิคเคะ”<sup>๓</sup> เป็นชีวิตที่เต็มไปด้วยการต่อสู้กับสงคราม จะเห็นว่าประสบการณ์ชีวิตของไคซุกุนั้นได้พานพบกับความโหดร้าย ความเจ็บปวด เสี่ยงร้องไห้ คราบน้ำตา และซากศพของญาติพี่น้องชาวญี่ปุ่นจากการทิ้งระเบิดปรมาณูที่โตเกียวและนางาซากิ ภาพแห่งความฝังใจดังกล่าวนี้ ในการปาฐกถา เรื่อง “โลกที่ปลอดภัยจากสงคราม” จึงทำให้เราได้มองเห็นร่องรอยของความหมายของ “สันติภาพ” ว่า “ศตวรรษที่ ๒๑ กำลังจะถึงอย่างรวดเร็ว องค์กรของเราต้องพยายามเพื่อให้บรรลุเป้าหมายแห่งอุดมการณ์ ที่จรรโลงโลกให้ปลอดภัยจากสงคราม ถึงเวลาแล้วที่เราจะต้องก้าวรุกไปข้างหน้าอย่างองอาจกล้าหาญสู่สันติภาพนิรันดร์อันเป็นเป้าหมายที่ประชาชนทั่วโลกยกย่องยอมรับ” ฉะนั้น เมื่อวิเคราะห์จากนี้พบว่ามีคำว่า “สันติภาพ”

---

<sup>๑</sup> Webster' New College Dictionary bosston, (New York: Houghton mifflin company, 1995), p. 808.

<sup>๒</sup> อัลวิน ทอพเลอร์, สงครามและสันติภาพแห่งศตวรรษที่ ๒๑, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์, ๒๕๔๓), หน้า ๒๕๒-๒๕๖.

<sup>๓</sup> สันติ อิศโรชกุล แปล, สันติภาพนิรันดร์ เล่ม ๒: บทรวบรวมสุนทรพจน์ของไคซุกุ อิคเคะ, (กรุงเทพมหานคร: ต่อมสยาม จำกัด, ๒๕๓๗), หน้า ๒๖๗-๒๘๐.

จึงหมายถึง “ภาวะที่ปลอดจากสงคราม” อันเป็นความหมาย “หลัก” ที่โคชาคุพยายามจะ “ชูธง” อยู่ตลอดเวลา

การให้คำนิยามของท่านวัลโปละ ศรี ราหุล (Walpola Sri Rahula)<sup>๔</sup> ซึ่งเป็นพระภิกษุ ชาวศรีลังกาก็เช่นเดียวกัน เป็นการให้คำนิยามที่ดำรงอยู่บนฐานของสู้รบระหว่างชาวทมิฬกับ ชาวลิงหล โดยท่านได้ชี้ว่า “สันติภาพ หรือความสุขจะมีขึ้นไม่ได้ ตราบเท่าที่คนเรายังมีความอยาก และกระหายที่จะเอาชนะและปราบปรามเพื่อนบ้านของตนอยู่” ฉะนั้น “สันติภาพที่แท้จริงจะมีขึ้นได้ก็แต่เฉพาะในบรรยากาศแห่งความเมตตา มิตรภาพ ปราศจากความกลัว ความระแวง และอันตราย”

บุญยง ว่องวานิช ก็มีได้มีแนวคิดแตกต่างกัน เขาได้เสนอว่า “สันติภาพกับสงครามเป็นคำที่มีความหมายตรงข้ามกัน” เหตุผลที่ยกมาสนับสนุนข้ออ้างนี้เป็นประเด็นที่น่าสนใจเพราะเขามองว่า “สันติภาพคือความสงบ จะอยู่ในสภาพใดก็ตามที่มีความสงบ มีความสุข มีคนต้องการ มีความปรารถนาของมหาชน ส่วนคำว่า สงคราม นั้นหมายถึง การรบกัน ซึ่งมีความสูญเสียชีวิต สูญเสียทรัพย์สิน ก่อให้เกิดความทุกข์ยากต่าง ๆ และไม่มีใครต้องการ”<sup>๕</sup>

จากกลุ่มแนวคิดนี้ทำให้เห็นถึง “ที่มา” ของการให้คำนิยามที่แตกต่างกัน แม้จะเป็นการนิยามที่จะชี้ให้เห็นถึง “ทวิลักษณ์” ก็ตาม แต่คำถามที่น่าสนใจในประเด็นนี้ก็คือ เพราะเหตุใดกลุ่มนี้จึงนิยามสันติภาพในลักษณะนี้ เมื่อวิเคราะห์การให้คำนิยามของทุกแนวคิดน่าจะสอดคล้องกับประเด็นที่ดึงเอาไว้ในเบื้องต้น แต่ถึงกระนั้น ผู้เขียนมีข้อสังเกตเพิ่มเติมต่อการให้ความหมายของสันติภาพในประเด็นนี้ คือ

๑.๑ กรณีของอัลวิน ทอฟเลอร์ ผู้เขียนมองว่าการให้คำนิยามของเขาน่าจะเกิดจากสมมติฐาน ๒ ประเด็น คือ (๑) ทำอย่างไร สงครามจึงสิ้นสุดเร็วที่สุด (๒) ทำอย่างไร จึงจะผลิตอาวุธเพื่อทำให้สงครามสิ้นสุดเร็วที่สุด ประหยัดที่สุด และสูญเสียชีวิต (ของทหาร) น้อยที่สุด ซึ่งความปรารถนาที่จะเห็นสันติภาพของเขาจึงยืนอยู่บนฐานของ “สันติภาพแบบวัตถุนิยม” (๓) เครื่องมือในการสร้างสันติภาพอย่างหนึ่งก็คือ “สงคราม”

๑.๒ กรณีของลีโอ ตอลสตอย โคชาคุ อิคเคะ พระราหุล และบุญยง ว่องวานิช ผู้เขียนมองว่านักคิดกลุ่มนี้มองสันติภาพ “แบบจิตนิยม” หรือ “สันติภาพเชิงลบ” อันเป็นการมองที่ไม่

---

<sup>๔</sup> Walpola Sri Rahula, **What The Buddha Taught**, ชูศักดิ์ ทัพย์เกษร และคณะ แปล, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑๖๐-๑๖๕.

<sup>๕</sup> บุญยง ว่องวานิช, “เพื่อให้ได้มาซึ่งสันติภาพ”, โภศน สุขปลื้มถาวร (สรุปความ), ไทย-ญี่ปุ่นศึกษา, (มกราคม-มีนาคม ๒๕๒๙): ๑๒-๓๓.

ปรารถนาให้สงครามเกิดขึ้นในโลก หรือทุก ๆ สังคมในโลกนี้ ฉะนั้น การเกิดขึ้นของสันติภาพจึงหมายถึงการที่โลกและสังคมสามารถอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข และไม่ต้องมี การสูญเสียชีวิต และทรัพย์สินต่าง ๆ นานาซึ่งความทุกข์แก่ประชาชนในโลกนี้ ดังนั้น การจับคู่ของกลุ่มนี้เน้น “ความต้องการของมหาชน” เป็นที่ตั้ง อันเป็นการมุ่งเน้นที่ “ประโยชน์นิยม” เช่น “อัตตวิสัย” และ “ปรวิสัย”

### ๑. สันติภาพแปร่งที่ ๒: สันติภาพคือสถานะที่ปราศจากความรุนแรง

โจอัน กัลตุง ได้ปฏิเสธ และไม่เห็นด้วยกับการนิยามความหมายของสันติภาพว่า “สภาพที่ปราศจากสงคราม” ดังวลีที่ว่า “สันติไม่ใช่สถานะที่ปราศจากสงคราม แต่คือสถานะที่ปราศจากความรุนแรง” การนำเสนอในลักษณะนี้ทำให้เกิดคำถามว่า “ความรุนแรงคืออะไร” และ “เพราะเหตุใด หากไม่มีความรุนแรงแล้วจึงจะเกิดสันติภาพ”

ประเด็นนี้ กัลตุงตอบว่า “ความรุนแรงมี ๒ ความหมาย กล่าวคือ ความรุนแรงทางตรง เช่น การทำร้ายร่างกาย และสงคราม เป็นต้น และความรุนแรงเชิงโครงสร้าง เช่น ความรุนแรงทางเศรษฐกิจ (สภาพที่คนขาดอาหาร หรืออดตาย) ความรุนแรงทางการเมือง (สภาพที่คนไม่มีเสรีภาพ ไม่มีสิทธิมีเสียง) ความรุนแรงทางสังคม (สภาพที่คนถูกเอารัดเอาเปรียบ ถูกดูถูก คุกคาม ถูกปิดกั้นไม่ให้พัฒนา)”<sup>๖</sup> แต่ถึงกระนั้น ผู้เขียนมองว่า กัลตุงก็ยอมรับว่าสันติภาพต้องหมายถึง การปราศจากสงครามด้วยเช่นกัน แต่การนิยามความหมายที่มุ่งไปที่สงครามเท่านั้น ดูประหนึ่งว่าแคบเกินไป

แนวคิดของกัลตุงดูประหนึ่งว่าสอดคล้องกับองค์ทะไลลามะ ที่เห็นว่า “สันติภาพในที่นี้ไม่ได้หมายถึงการไม่มีสงครามเท่านั้น คุณเหมือนจะมีค่าเพียงเล็กน้อยสำหรับคนที่กำลังจะตายด้วยความอดอยาก หรือหนาวเย็น มันมีอาจขจัดความเจ็บปวดไปจากจิตใจของนักโทษแห่งจิตสำนึกไปได้... สันติภาพจะคงอยู่ก็ต่อเมื่อเราได้ให้ความเคารพในสิทธิมนุษยชน เมื่อประชาชนได้รับการดูแลอย่างดี”<sup>๗</sup>

การมองในลักษณะนี้ทำให้เราได้ประจักษ์ว่า “สันติภาพ” ตามนัยของทะไลลามะนั้น มุ่งไปที่ความรุนแรงทั้งทางตรงและทางอ้อมดังที่กัลตุงมอง แต่ถึงกระนั้นการให้คำนิยามของทะไลลามะก็ยังดำรงอยู่บนฐานของพุทธแบบดั้งเดิมที่ชื่อว่า “สันติภาพจึงเริ่มต้นที่เราแต่ละคน เมื่อ

<sup>๖</sup> Johan Galtung, “Violence, Peace and Peace Research”, in *Journal of Peace Research* . Vol.6 VI, 1969, p. 171.

<sup>๗</sup> ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ แปล, *อัตชีวประวัติขององค์ทะไลลามะ: อธิปไตยในการลี้ภัย*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ประพันธ์สาสน, ๒๕๓๘), หน้า ๓๑๗-๓๑๘.

เรามีความสุขสงบ ภายใน เราจะมีความสุขต่อทุกคนรอบตัวเราเอง เมื่อสังคมของเรามีความสุข ก็จะแบ่งปันความสุขแก่สังคมใกล้เคียงเรื่อยไป” ฉะนั้น ท่านจึงสรุปว่า “สันติภาพที่แท้จริงต่อตัวเราเอง และโลกรอบตัวเรา เป็นสิ่งที่จะเข้าถึงได้ด้วยการพัฒนาสันติสุขทางใจ”<sup>๔</sup> จะเห็นว่า สันติภาพของทะเลลามะ จึงเป็นสันติภาพที่มุ่งถึงสันติภายใน และภายนอกด้วย

**พุทธทาสภิกขุ** แม้จะไม่เห็นด้วยกับการให้คำจำกัดความว่า สันติภาพคือสภาพที่ปราศจากสงคราม แต่ก็ย้ำว่า “สันติภาพคือถ้อยคำที่ตรงกันข้ามกับวิกฤติการณ์” ซึ่งคำว่า “วิกฤติการณ์” หมายถึง “มันผิดปกติ” หรือ “ไม่สงบ” คำถามก็คือ “อะไรคือสิ่งที่ท่านมองว่าผิดปกติหรือไม่สงบ” ท่านชี้ว่า “วัตถุวิกฤติ ซึ่งวัตถุหมายถึงโลก ธรรมชาติ บุคคล และจิตวิกฤติ ท่านอุปมาว่า สิ่งเหล่านั้น ถูกตี ถูกเผา ถูกมัด และถูกกดให้จมน้ำ” ดังนั้น สันติภาพในความหมายของท่านก็คือ “สันติภาพมีอาการไม่กระทบกระทั่งกันและกัน และสันติภาพมีปรากฏการณ์ คือ ทุกคนยิ้มกันได้”<sup>๕</sup> ซึ่งการมองในลักษณะนี้เป็นการชี้ให้เห็นว่า สังคมใด หรือกลุ่มใดก็ตาม ไม่กระทบกระทั่งกัน มีความสุขอยู่ร่วมกันด้วยความยิ้มแย้มแจ่มใส ลักษณะเช่นนี้ก็มีมีน้อยที่สอดคล้องให้เห็นถึง “สันติเชิงสังคม” อันเป็นสันติเชิงโลกิยะ<sup>๖</sup>

**พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต)** อีกท่านหนึ่งที่ไม่เห็นด้วยกับการนิยามสันติภาพว่าสภาพที่ไร้สงคราม “คนทั่วไปมักจะมองว่า สันติภาพหมายถึงภาวะไร้สงคราม ไม่มีความขัดแย้ง ไม่มีการรบราฆ่าฟันเบียดเบียนกันที่รุนแรง” คำถามก็คือท่านมองประเด็นนี้อย่างไร “ถ้ามองให้ลึกซึ้งลงไป สันติภาพไม่ใช่เพียงแค่นี้ ภาวะขาดสันติมีอยู่ในที่อื่น และในรูปลักษณะอื่น ๆ แม้ว่าจะไม่ได้มีการรบราฆ่าฟันกันก็ตาม เช่น สังคมที่มีการแก่งแย่งแข่งขันกัน ต่างคนต่างมุ่งหาผลประโยชน์ เอารัดเอาเปรียบข่มเหงกัน ไม่มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน จึงจัดได้ว่าเป็นสันติภาพไม่ได้ เพราะไม่มีความสงบและความสุขที่แท้จริง” ดังนั้น “ภาวะขาดสันติภาพในโลกนี้จึงมีหลายแบบ”<sup>๗</sup>

**พระเมธีธรรมภรณ์<sup>๘</sup>** (ประยูร มีฤกษ์) แม้จะมุ่งเน้นและให้ความสำคัญแก่สันติภาพภายใน แต่ท่านก็มีได้ละเอียดที่กล่าวถึง “สันติเชิงสังคม” หรือสันติภาพภายนอก โดยชี้ให้เห็นว่า สันติภาพเชิงสังคมนั้นหมายถึง ความเป็นเอกภาพ ความประสานสอดคล้อง หรือประสมกลม

<sup>๔</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๑๓-๓๑๔.

<sup>๕</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๕-๕๕.

<sup>๖</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒.

<sup>๗</sup> พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **การศึกษาเพื่อสันติภาพ**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๘), หน้า ๑๔.

<sup>๘</sup> ปัจจุบันดำรงสมณศักดิ์เป็นพระราชอาคันตุกะที่ “พระธรรมโกศาจารย์” อธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

เกลียว เสรีภาพ และความยุติธรรมของบุคคล หรือกลุ่มบุคคลในสังคม แต่ถึงกระนั้น ท่านก็มองว่า “สันติที่แท้จริงและเป็นพื้นฐานของสันติเชิงสังคมก็คือสันติภายใน”<sup>๑๓</sup> “สังคมจะสามารถเต็มไปด้วยสันติภาพ ราบเท่าที่สมาชิกในสังคมมีจิตใจที่เต็มไปด้วยสันติภาพเช่นเดียวกัน”<sup>๑๔</sup>

ประเด็นนี้ พระไพศาล วิสาโล ได้ตั้งข้อสังเกตเอาไว้เช่นเดียวกัน ท่านมองว่า “เมื่อพูดถึงสันติภาพ เรามักนึกถึงสิ่งที่ตรงกันข้ามกับสงคราม อันได้แก่ ภาวะที่ปลอดพ้นจากการรบราฆ่าฟันกัน และความโกลาหลอลหม่าน ความหมายนัยลบดั่งกล่าวแม้จะไม่ผิด แต่ก็ยังได้ความไม่ครบถ้วนสมบูรณ์”<sup>๑๕</sup> ปัญหาที่คือการมองสงครามแบบครบถ้วนหรือแบบองค์รวมควรจะมองอย่างไร “เราต้องมองความหมายในเชิงบวกด้วย กล่าวคือภาวะที่สงบ ราบรื่น ผู้คนดำรงชีวิตเป็นสุข และมีสมานฉันท์ต่อกัน”<sup>๑๖</sup>

ศ.นพ.ประเวศ วะสี ก็มีทัศนคติที่คล้ายคลึงกัน ท่านเห็นว่า “คำว่า สันติ มีหลายมิติ มิติหนึ่งหมายถึง การสิ้นสุดของสภาวะสงคราม” แต่ถึงกระนั้น “สันติภาพยังมีความหมายในนัยอื่น ๆ อีก เช่น สันติภาพในสังคม สันติภาพในครอบครัว สันติภาพในตนเอง อันมีความหมายอย่างเดียวกับอิสราภาพ” ซึ่งหมายถึง “สภาวะที่เป็นอิสระจากการถูกบีบคั้น ความบีบคั้น ๔ ด้าน คือ (๑) ความบีบคั้นทางกายหรือทางวัตถุ (๒) ความบีบคั้นทางสังคม (๓) ความบีบคั้นทางจิต และ (๔) ความบีบคั้นทางปัญญา”<sup>๑๗</sup>

ในขณะที่เดียวกัน โศทม อารียา ก็มองสอดคล้องกับนักคิดกลุ่มนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การมองสันติภาพในประเด็นนี้ค่อนข้างจะสอดคล้องกับกัลดุง “สันติภาพมีความหมายที่กว้าง มิใช่การปลอดจากสงครามอย่างเดียว หากหมายรวมถึงการปลอดภาวะรุนแรงทางกายภาพ และทางโครงสร้างด้วย สันติภาพคือสภาพสังคมอันเป็นอุดมคติซึ่งมนุษย์ไม่กระทำความรุนแรงต่อตนเอง ต่อเพื่อนมนุษย์ ต่อสิ่งมีชีวิตและต่อธรรมชาติแวดล้อม” แต่ประเด็นที่น่าสนใจเพิ่มเติมเกี่ยวกับ

---

<sup>๑๓</sup>Phra MedhiDhammaporn (Prayoon mererk), Buddhist Morality, (Bangkok: Mahachulalongkonrajavidalya University Press, 1994), p.19.

<sup>๑๔</sup> Ibid., p.60.

<sup>๑๕</sup> พระไพศาล วิสาโล, “สันติภาพโดยสันติวิธี”, ใน *สื่อในสันติภาพ สันติภาพในสื่อ*, กาญจนนา แก้วเทพ บรรณาธิการ, (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๐), หน้า ๒๓.

<sup>๑๖</sup> พระไพศาล วิสาโล “องค์รวมแห่งสันติภาพ”, ใน *สู่สถานติเสรี: ๕๐ ปี สันติภาพไทย*, (กรุงเทพฯ: เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๓๘), หน้า ๒๔-๒๗.

<sup>๑๗</sup> ประเวศ วะสี, “สันติวิธี: เอกสภาวะธรรม”, ใน *สู่สถานติเสรี: ๕๐ ปี สันติภาพไทย*, (กรุงเทพฯ: เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๓๘), บทนำ.

การมองสันติภาพก็คือ “สันติภาพเป็นทั้งเป้าหมาย (Goal) ตัวบ่งชี้สภาพปัญหา (Indicator) และกระบวนการแก้ไขความขัดแย้ง (Process)”<sup>๑๘</sup>

ผู้เขียนมองว่า การให้คำนิยาม หรือการมองสันติภาพของนักคิด และนักปฏิบัติ การสันติภาพกลุ่มนี้ น่าจะขึ้นอยู่กับฐานของสมมติฐาน ๔ ข้อดังต่อไปนี้ (๑) การให้คำนิยามว่า “สันติภาพคือสภาพที่ปราศจากสงคราม” แคบเกินไป ซึ่งการให้คำนิยามในลักษณะดังกล่าวอาจจะสอดคล้องกับสังคมในอีกยุคหนึ่ง (๒) “การถ่วงดุลอำนาจ” หรือ “การสร้างสมดุลแห่งอำนาจ” ด้วยสงคราม หรือการทหารนั้น ไม่สามารถที่จะทำให้สันติภาพคงอยู่ได้ตลอดไป หรือไม่ใช่เป็นการสร้างสันติภาพอย่างแท้จริง (๓) สันติภาพมิได้ขึ้นอยู่กับฐานของสันติภาพเชิงสังคม ซึ่งผูกติดอยู่กับความเป็นไปของสังคมเท่านั้น แต่ยังหมายถึงการเข้าไป “พัวพัน” กับสังคมด้วยจิตใจที่เต็มไปด้วยความรัก ความเมตตา กรุณา ความยุติธรรมต่อคนอื่น ๆ ในสังคมด้วย (๔) สันติภาพมิได้จำกัดตัวอยู่ในวง “สงครามด้วยกำลัง” แต่ประเด็นสำคัญคือสันติภาพในสังคม หรือสังคมแห่งสันติ อันเป็นการมุ่งเน้นที่วิถีชีวิต หรือการดำเนินชีวิตของประชาชนในสังคมว่า “จะพบกับความสันติสุข ความยุติธรรม และความเท่าเทียมในเชิงสิทธิมนุษยชนได้อย่างไร”

#### ๔. สันติภาพแปร่งที่ ๓: สันติภาพคือสภาวะที่ปราศจากความรุนแรงและปราศจาก ความขัดแย้ง

ในความเป็นจริง นักคิดหลายท่าน เช่น พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) พระเทพโสภณ (ประยูร มีฤกษ์) พระไพศาล วิสาโล และดิช นัท ฮันท์ เป็นต้น ได้ชี้ให้เห็นว่า นอกจากสันติภาพภายนอก หรือสันติภาพเชิงสังคมแล้ว พระพุทธศาสนาได้ย้าถึง “สันติภาพภายใน” หรือ “สันติภาพสูงสุด” หรือ “สันติภาพเชิงโลกุตระ” ในพระพุทธศาสนาก็คือ “นิพพาน” อันเป็น “สภาวะที่ปราศจากความรุนแรง และความขัดแย้งภายในจิต” แต่ถึงกระนั้น งานเขียนชิ้นนี้เป็นงานวิจัยเชิงสังคม ซึ่งตั้งคำถามว่า เมื่อมองในมิติของสังคมวิทยา หรือ “สังคมแบบโลกิยะ” นั้น มีนักสันติภาพกลุ่มใด หรือบุคคลหรือไม่? ที่มองว่า สันติภาพคือสภาวะที่ปราศจากความรุนแรง และความขัดแย้ง”

ในประเด็นนี้ ศ.ดร.วิจิตร ศรีสอ้านได้กล่าวไว้ในประเด็นนี้ด้วยความระมัดระวังว่า “สันติภาพนั้นมีความหมายสลับซับซ้อน.... ดังนั้น สันติภาพจึงเป็นเรื่องของการให้ความหมายต่าง ๆ กันไป” คำถามก็คือท่านมองสันติภาพอย่างไร “สรุปได้ว่าที่เราารู้สึกว่า ‘ที่ใด’ ‘ภาวะใด’ ถ้าเป็น

<sup>๑๘</sup> ดูเพิ่มเติมใน โทม อารีธา, “ข้อชวนพิจารณาเรื่องสันติภาพ”, ใน ประมวลความรู้เรื่องสันติภาพ, ประชุมสุข อาชวอำรุง, ยุพิน พิพิธกุล บรรณาธิการ, (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๐), หน้า ๒๕๖-๒๕๗.

ภาวะที่มีความสงบ มีความสุข ไร้ความขัดแย้งก็จะมีสันติภาพ”<sup>๑๕</sup> การวิเคราะห์ในประโยคนี้อาจจะทำให้เรามองเห็นภาพของการนิยามสันติภาพในเชิงสังคมไม่ชัด เพราะการมองในลักษณะนี้ดูประหนึ่งว่า เป็นการนิยามความหมายบนฐานของพระพุทธศาสนาที่ได้ สิ่งที่เห็นได้ชัดคือว่า “ภาวะใด” การพูดว่า “ภาวะ” หมายถึงการมุ่งเน้นแง่มุมเชิง “นามธรรม” อันเป็นการให้ความหมายของสันติภาพภายใน

แต่ถึงกระนั้น คำว่า “ที่ใด” ไร้สื่อแสดงถึงเจตนารมณ์ว่า กำลังกล่าวถึง “สันติภาพภายนอก หรือ สันติภาพเชิงสังคม”<sup>๑๖</sup> ด้วย ซึ่งวลีที่ทำให้เห็นภาพของการให้คำนิยามดังกล่าวมุ่งเน้นไปที่สันติภาพเชิงสังคมด้วยก็คือ “ไม่ว่าจะมองจากระดับบุคคล ระดับสังคม หรือระดับโลกใน ส่วนรวม” ฉะนั้น จึงสรุปได้ว่า ศ.ดร. วิจิตร ศรีสอาน ได้นำเสนอว่า “สันติภาพในแง่ของบุคคล หรือ สังคมนั้น หมายถึง ที่ หรือสภาวะที่ไร้ความรุนแรงและความขัดแย้ง”

ในขณะเดียวกัน สภากลางสูตรและการสอนของโลก (World Council of Curriculum and Instruction) ได้อธิบายความหมายของ “สันติภาพ” ไว้ในคราวประชุมวิชาการโลก (World Conference) ว่ามี ๘ ระดับ กล่าวคือ (๑) สันติภาพภายในบุคคล (๒) สันติภาพระหว่างบุคคล (๓) สันติภาพภายในหมู่คณะ (๔) สันติภาพระหว่างหมู่คณะ (๕) สันติภาพในเผ่าพันธุ์ (๖) สันติภาพระหว่างเผ่าพันธุ์ (๗) สันติภาพภายในประเทศ (๘) สันติภาพระหว่างประเทศ ว่าหมายถึง “สภาวะที่ไม่มีความขัดแย้งกันภายใน หรือระหว่างสิ่งเหล่านั้น” และให้คำนิยามคำว่า “สันติภาพของโลก”ว่า หมายถึง “สภาวะของโลกทั้งโลกเป็นปกติสุขปราศจากสงครามความขัดแย้งและมีความยุติธรรม”<sup>๑๗</sup>

จะเห็นว่า การมองสันติภาพของนักคิดกลุ่มนี้นำเสนอในสองมิติ กล่าวคือ ในแง่ของบุคคล และสังคม เป็นภาวะและสถานที่ที่ไร้ความขัดแย้งและความรุนแรง ซึ่งการมองสันติภาพในลักษณะนี้ ได้รับการตั้งข้อสังเกตจากนักวิชาการสันติภาพกลุ่มที่ ๔ เอาไว้อย่างน่าสนใจ

#### ๕. สันติภาพแปร่งที่ ๔: สันติภาพคือสภาวะที่ปราศจากความรุนแรง แต่ขัดแย้งกันได้

พุทธทาสภิกขุ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) พระไพศาล วิสาโล และกัลตุง เป็นต้น เป็นนักสันติภาพที่มีแนวคิดสอดคล้องกันในกลุ่มที่ ๔ ดังเหตุผลที่ได้นำเสนอมาแล้วในเบื้องต้น

<sup>๑๕</sup> วิจิตร ศรีสอาน, “การจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพ”, ใน สันติศึกษากับการแก้ปัญหาความขัดแย้ง, วลัย อารุณี บรรณาธิการ, (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๕), หน้า ๑๘๕.

<sup>๑๖</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

<sup>๑๗</sup> ดูเพิ่มเติมใน ประชุมสุข อาชวอำรุง, “การวิจัยสันติภาพ,” ใน ประมวลความรู้เรื่องสันติภาพ, ประชุมสุข อาชวอำรุง, ยุพิน พิพิธกุล บรรณาธิการ, (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๐), หน้า ๑๑๕.



ผู้เขียนมองว่านักคิดกลุ่มนี้ เข้าใจความจริงบนพื้นฐานของ “พระพุทธศาสนา” ว่า ในสังคมเชิงโลกิยะนั้น สามารถที่จะขัดแย้งกันได้ แต่ปัญหาก็คือ “ขัดแย้งอย่างไร ให้ได้ประโยชน์” หรือ “ขัดแย้งอย่างไร จึงจะไม่นำไปสู่ความรุนแรง” จะเห็นว่า นักคิดกลุ่มนี้นำเสนอว่า สันติภาพคือสภาวะที่ปราศจากความรุนแรง แต่หลีกเลี่ยงที่จะเสนอว่า สันติภาพคือสภาวะที่ปราศจากความขัดแย้ง เพราะเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ในเชิงสังคม ฉะนั้น เมื่อก้าวถึงสันติภายนอก หรือสันติเชิงสังคม ผู้เขียนมองว่านักคิดกลุ่มนี้ “ยอมรับได้” และ ได้นำเสนอด้วยว่า “เป็นความจริง” หรือ “เป็นธรรมดา” หรือ “เป็นธรรมชาติ” ของสังคมแบบโลกิยะ

ถึงกระนั้น พลเอกสายหยุด เกิดผล ก่อนข้างสนับสนุนในประเด็นนี้ในการสัมมนาเรื่อง “สันติภาพสร้างสรรค์ได้ หรือเราจะต้องคอย” โดยให้ความหมายของสันติภาพว่า “สันติภาพ... คือสภาวะที่ไม่มีความรุนแรง ไม่ใช่ไม่มีความขัดแย้ง”<sup>๒๒</sup> โดยยกเหตุผลทางวิทยาศาสตร์ ศาสนา และการเมืองระหว่างประเทศมาสนับสนุนแนวคิดนี้ว่า “จุดมุ่งหมายของการเรียนรู้สิ่งเหล่านี้ ... เพื่อสร้างสรรค์สันติภาพ เพื่อให้เกิดความสงบ ไม่ให้มีความรุนแรง” ซึ่งการนำเสนอเช่นนี้เป็นการพยายามที่จะบอกว่า ธรรมชาติ หรือมนุษย์ขัดแย้งกันได้ “ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศต้องยึดถือประโยชน์ของตัวเองเป็นธรรมดา แต่ที่ไม่ขัดแย้งกันก็เพราะการเจรจาประนีประนอมทำความเข้าใจกัน มันก็ไม่เกิดความรุนแรง”<sup>๒๓</sup>

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ ได้วิพากษ์วิจารณ์ “ทรรศนะที่ถือว่าสันติภาพคือสภาวะที่ปราศจากความขัดแย้ง” เอาไว้อย่างน่าสนใจว่า “การมองเช่นนั้น ตั้งอยู่บนสมมติฐานความเชื่อที่ไม่เป็นความจริง ๒ ประการ คือ (๑) ความขัดแย้งของมนุษย์เป็นสิ่งที่สามารถขจัดให้หมดสิ้นไปได้ (๒) ความขัดแย้งเป็นสิ่งเลวร้าย หรือเป็นปัญหา

สมมติฐานข้อที่ (๑) ถูกวิจารณ์ว่าเป็นไปไม่ได้ในทางปฏิบัติ “ปัญหาของมนุษย์จึงอาจจะมิใช่การขจัดความขัดแย้ง ให้สูญสิ้นไปเพราะเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ หากแต่อยู่ที่ว่ามนุษย์จะแก้ไขความขัดแย้งในแต่ละเรื่องด้วยวิธีอะไร” (Conflict Resolution) และสมมติฐานข้อ (๒) ได้รับความโต้แย้งว่า ความขัดแย้งเป็นเรื่องธรรมดาที่มีอยู่ทั่วไปในสังคมและมีใช่เป็นสิ่งเลวร้ายเสมอไป เพราะบางครั้งความขัดแย้งก็เป็นประโยชน์ได้ โดยท่านได้ชี้ให้เห็นถึง คุณูปการของความขัดแย้งว่า

(๑) ความขัดแย้งในสังคมทำหน้าที่ประคองถิ่นนिरภัย (Safety Value) ซึ่งช่วยผ่อนคลายความเป็นศัตรูกันและกันให้เบาบางลงได้

<sup>๒๒</sup> สายหยุด เกิดผล, “สันติภาพสร้างสรรค์ได้ หรือต้องรอคอย”, ใน สันติศึกษากับการแก้ปัญหาความขัดแย้ง, วลัย อารุณี บรรณาธิการ, (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๕), หน้า ๑๓.

<sup>๒๓</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔.

(๒) ความขัดแย้งช่วยตอกย้ำเอกลักษณ์ของกลุ่มให้ชัดเจนขึ้นในกรณีที่เกิดความขัดแย้งกับกลุ่มอื่น ๆ ซึ่งช่วยลดความตึงเครียดภายในกลุ่มและเสริมสร้างความเป็นเอกภาพ และดุลยภาพ

(๓) ความขัดแย้งเปรียบเสมือนสัญญาณเตือนสังคมว่า ปัญหากำลังคุกกรุ่นอยู่ อันจะนำไปสู่กระบวนการในการหาช่องทางในการแก้ไข หรือจัดการ หรือแปรสภาพความขัดแย้งให้กลายเป็นบวกในลำดับต่อไป

ด้วยเหตุนี้ จึงสรุปว่า “สันติภาพกับความขัดแย้งมิใช่สิ่งที่อยู่ตรงข้ามกัน เพราะความขัดแย้งที่ถูกเก็บกดมิให้แสดงออกอย่างสันติต่างหาก จึงเป็นชนวนไปสู่ความรุนแรงอันเป็นสิ่งที่อยู่ตรงข้ามกับสันติภาพได้” ฉะนั้น “ความขัดแย้งจึงมิใช่สิ่งที่จะต้องลบให้หายไปจากสังคมโดยสิ้นเชิง นักวิจัยสันติภาพคงจะต้องถามปัญหาว่า จะแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งอย่างไร ให้อยู่เคียงด้วยสันติอย่างไรมากกว่า”<sup>๒๔</sup>

## ๖. บทส่งท้าย

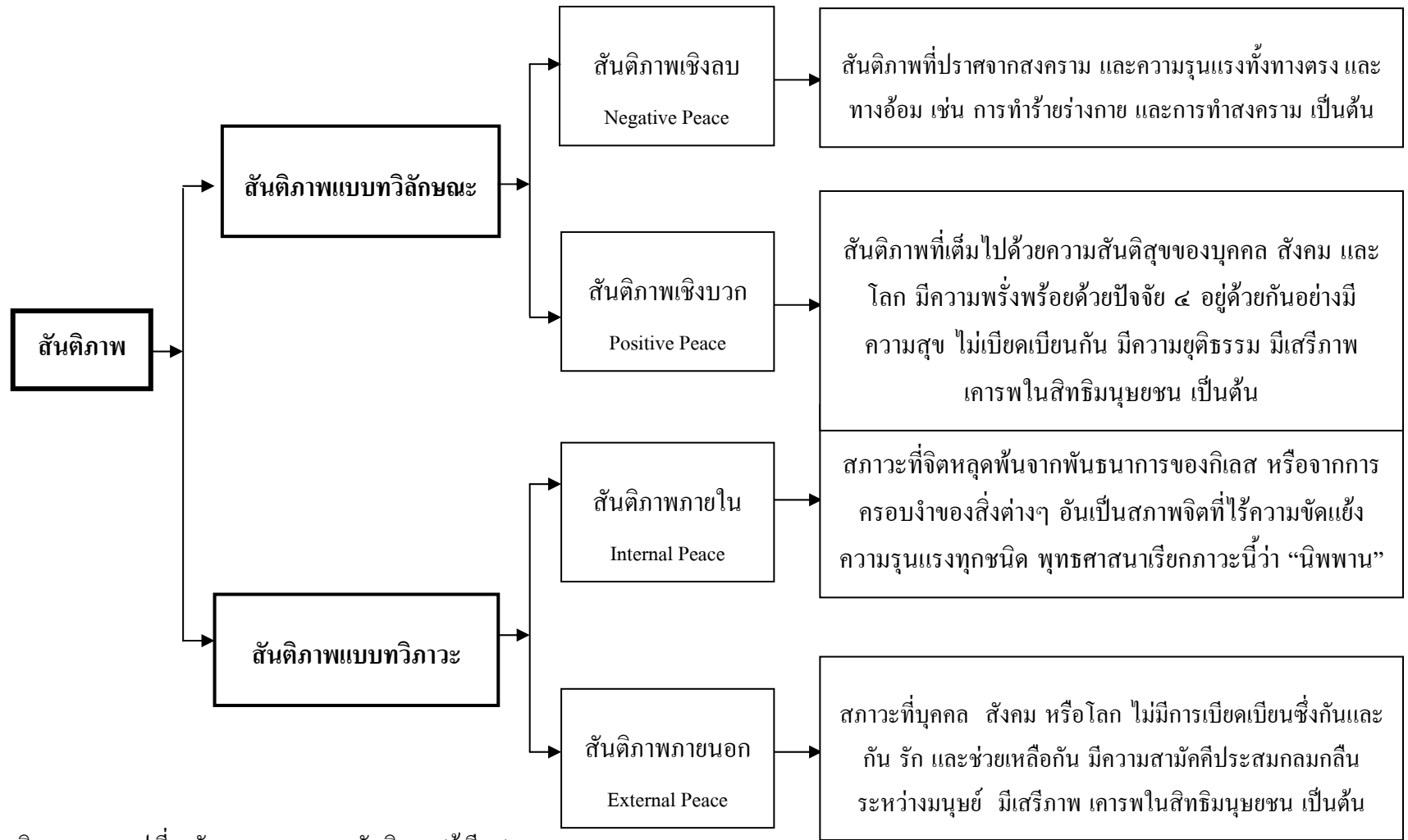
ผู้เขียนได้จัดกลุ่มของนักคิด และนักปฏิบัติการสันติภาพออกเป็น ๔ กลุ่ม เพื่อให้ครอบคลุมถึงวิธีอธิบายเพื่อตอบคำถามสำคัญว่า สันติภาพนอกจากจะเป็นสภาพที่ไร้ความสงคราม ไร้ความรุนแรง แต่ยังสามารถที่จะขัดแย้งกันได้หรือไม่? ซึ่งคำตอบปรากฏออกมาเป็น ๒ แนวคิดก็คือ กลุ่มที่มองว่า “ต้องไม่มีความขัดแย้ง” และกลุ่มที่มองว่า “ขัดแย้งกันได้”

ถึงกระนั้น นักคิดหลายท่านได้อธิบายสันติภาพในเชิง “ทวิลักษณ์” หรือ “ทวิภาวะ” กลุ่มที่มองสันติภาพเชิงทวิลักษณ์ให้ความเห็นว่าสันติภาพมี ๒ ลักษณะ กล่าวคือ (๑) สันติภาพเชิงลบ (Negative Peace) อันหมายถึง สันติภาพที่ปราศจากสงคราม และความรุนแรงทั้งทางตรง เช่น การทำร้ายร่างกาย และการทำสงคราม เป็นต้น (๒) สันติภาพเชิงบวก (Positive Peace) อันหมายถึง สันติภาพที่เต็มไปด้วยสันติสุขของบุคคล สังคม และ โลก มีความพร้อมพร้อมด้วยปัจจัย ๔ อยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข ไม่เบียดเบียนกัน มีความยุติธรรม มีเสรีภาพ เคารพใน สิทธิมนุษยชน เป็นต้น

ส่วนกลุ่มที่อธิบายสันติภาพเชิง “ทวิภาวะ” ก็จะให้ความเห็นว่าสันติภาพมี ๒ ภาวะ คือ (๑) สันติภาพภายใน หมายถึง สภาวะที่จิตหลุดพ้นจากพันธนาการของกิเลส หรือจากการครอบงำของสิ่งต่าง ๆ อันเป็นสภาพจิตที่ไร้ความขัดแย้ง ความรุนแรงทุกชนิด ซึ่งพระพุทธศาสนาเรียกภาวะนี้ว่า “นิพพาน” (๒) สันติภายนอก หมายถึง สภาวะที่บุคคล สังคม หรือ โลก ไม่มีการเบียดเบียนซึ่งกันและกัน มีความรัก และสามัคคีประสมกลมระหว่างมนุษย์ด้วยกัน มีเสรีภาพ และเคารพในสิทธิมนุษยชน ฉะนั้น จากแนวคิดทั้งสองกลุ่มดังกล่าว สามารถสร้างแผนภูมิได้ดังนี้

---

<sup>๒๔</sup> ชาญวัฒน์ สถาอานันท์, “การวิจัยสันติภาพ: ข้อพิจารณาเชิงวิพากษ์” ใน วารสารวิจัย ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๒ (ก.ค. - ธ.ค. ๒๕๒๕), หน้า ๑๐๖.



แผนภูมิแสดงบทสรุปเกี่ยวกับความหมายของสันติภาพ (ผู้เขียน)

